

Joaquim Maria BARTRINA

Cor infinit i altres poemes

Edició a cura de Rosa Cabré. Pròleg de Joaquim Molas
Lleida: Punctum («El Vuit-cents» 7), 2012.

L'edició que ressenyem reuneix per primera vegada el conjunt de la poesia original i les traduccions poètiques que Joaquim Maria Bartrina (1850-1880) va escriure en llengua catalana. Bartrina, molt popular, un temps, pel seu volum de poesies castellanes *Algo* (1874), sovint reeditat, no és un poeta abundant ni prou conegut en llengua catalana, però la seva poesia ocupa un lloc singular en el nostre segle XIX tardà. Rosa Cabré es fa càrrec ara d'oferir-la completa, sigui dit amb la reserva que aquest adjectiu sempre imposa. L'acompanya un pròleg de Joaquim Molas que justifica l'interès de l'edició, tant per allò que té la poesia del reusenc de típic o de representatiu d'uns certs temes i actituds de la poesia espanyola de l'època, com per allò que comporta de renovació, sobretot en el terreny del llenguatge poètic, de la poesia catalana. El mateix Molas, en els seus estudis sobre la poesia vuitcentista, havia situat Bartrina entre els poetes que s'esforçaren a trobar una sortida a la crisi del romanticisme, en un context que havia acusat l'impacte del positivisme i el realisme, al costat de Francesc Matheu i Apelles Mestres. Sovint, la singularitat de Joaquim Maria Bartrina s'ha establert en relació amb la figura del seu germà Francesc, autor d'una poesia que provençaleja i longfelloweja discretament. La comparació ha anat en perjudici d'aquest darrer, poc valorat fora dels cenacles floralescos, i deu ser per això que acostar-s'hi, com ha fet recentment Maria Corretger (vegeu *Pensament i literatura a Reus al segle XIX*), és poc o molt un gest de reivindicació. Les poesies de Joaquim, a diferència de les del seu germà, van ser rebudes amb la curiositat que despertava un pensador agosarat, un punt estentori, si més no a ulls dels sectors catòlics i conservadors. Quan, l'any següent de la seva mort, Joan Sardà publicà una col·lecció d'escrits de Bartrina (*Obras en prosa y verso*), va haver d'avisar que hi volia representar «las tendencias, las ideas y las aficiones de quien las tuvo con igual derecho que yo y con igual derecho que todos». En aquell volum, el crític hi aplegava disset poesies catalanes. En diverses publicacions i manuscrits se'n conservaven d'altres, que Cabré ha reunit i disposat en un ordre i sota un títol plausibles. Cal, doncs, en primer lloc, agrair que aquesta edició posi a l'abast del lector una peça més del puzzle sempre incomplet de la poesia catalana vuitcentista. I que ho faci amb un llibre d'aparença sòbria i elegant, com ja esperem de Punctum i de la col·lecció «El Vuit-cents». En els temps que corren, tenir-lo a les mans sembla miracle —obrat, en part, gràcies al mecenatge d'una fundació privada.

«No conec», deia Xènius (*Glosari* 1908) «sinó un versificador de menys sentit poètic que Don José de Esproceda, i és don Joaquín Maria Bartrina. Recíprocament, no conec sinó un pensador de menys esperit especulatiu que don Joaquín Maria Bartrina, i és don José de Espronceda». Bartrina era, per a Ors, un malalt social, un exemplar més de l'horrible desordre del vuit-cents. També, més tard, ho va ser per a Josep Pla. No ens hi aturarem: aquí bastarà considerar la condemna d'una poesia prosaica i, podríem inferir de les paraules citades, pensadora i filosòfica; la condemna, justament, d'allò que Bartrina perseguia amb tota consciència. El cas és que, el mateix any 1908, Carner revisava en un conegut article («De l'acció dels poetes a Catalunya») la poesia de la Renaixença i en salvava ben poca cosa, primer senyal de tot de negacions de l'herència vuitcentista. Negacions que inclouen aquell *realisme* que alguns, com el crític protomodernista Ramon D. Perés, veien com la superació de l'oda retòrica i la poesia de certamen. Bé es pot dir que hi ha una poesia catalana, als 80 i 90 i encara més enllà, que no abandona un cert realisme de to confessional, privatiu (la famosa «gasiveria de sentiments unànimes» que assenyalava Riba), sovint prosaic, sense inflament retòric, cultivat de manera diversa per un Guimerà, un Matheu, un Mestres o un Maragall. I per Carner, amb qui tot canvia, justament en la direcció dels «sentiments unànimes» –i de resultes, és clar, d'un concepte distint de la forma i de la llengua poètiques. Però, entrat el segle XX, la poesia catalana, com l'europea a la qual s'obre, deixa enrere l'específica forma de realisme reflexiu, pensatiu, sentencios o filosòfic –el realisme en primera persona– característic d'un Campoamor, d'un Núñez de Arce o del mateix Bartrina que irritava tant el Pentarca. Si mai retorna (posem-hi, en un Pere Quart), aquest realisme ja no és el mateix: ve embolcallat d'una ironia sense traces romàntiques.

Que les generacions literàries ataquin les anteriors i les neuguin com a tradició amb cap utilitat per al present és llei de vida i fins imperatiu higiènic. A Catalunya, la condemna estètica (esteticoidològica), afegida a la falta, per raons històriques, d'un viver de lectors i d'una continuïtat i d'una freqüència suficients de l'edició, sembla que hagi tingut l'efecte d'anul·lar la poesia anterior, simplement, com a patrimoni. I aquest efecte s'amplifica, com és natural, amb el canvi d'usos i de gustos en matèria de poesia. Per això, fins en els casos en què el gest no exigia disculpes, ha estat difícil per a qui editava els poetes del segle XIX contrarestar la impressió que ressuscitava una cosa ben donada per morta –i no cal dir que la llengua prefabriana podia reblar aquesta impressió. Per això apareixen com a peces de la reconstrucció d'un patrimoni les edicions acumulades durant les darreres dècades: dels Aguiló, Balaguer, Bofarull, Llorente, Mestres, Milà, Picó, Rubió i Ors... per bé que ens haguem de sorprendre que ens hagi arribat tan tard l'edició completa de poetes importants, com Guimerà.

Però si el rescat de Bartrina, tan curosament dut a terme per Rosa Cabré, tingués només un sentit de restitució patrimonial, l'operació no s'ho valdria. D'una manera o d'una altra, s'ha de poder defensar amb arguments actualistes. Els estudis dedicats al poeta (la tesi de Zabalbeascoa, els textos recollits a *Joaquim M. Bartrina. Entre les raons poètiques i les científiques*, entre els quals hi ha el que Molas reelabora per

al seu pròleg), així com les anàlisis de poemes concrets emmarcades en actituds generals (com la de Xavier Vall, «L'escepticisme de Bartrina a través d' "Epístola"», dins *Professor Joaquim Molas*), provenen prou que no som davant d'un poeta que s'esgota en els tòpics habituals i que s'acaba amb el seu temps. El pròleg de Molas n'apunta la complexitat: recull la idea d'un Bartrina que es debat entre el sentiment i la raó, compara la seva poesia en llengua castellana i en llengua catalana (i aventura una actitud diferent davant l'una i l'altra, distinció no indiferent en un poeta bilingüe estrictament simultani), l'analitza en relació amb els usos i modes del seu temps i dins el quadre general de la poesia (en el cas de la catalana, en oposició a Verdaguer i com a prefiguració d'un Apel·les Mestres), i s'atura en les troballes de detall i en els poemes més destacables, tot remarcant-ne els trets més característics, els més renovadors i els més susceptibles d'una lectura no purament històrica o documental.

I, en efecte, es pot esperar que el lector d'avui copsi en la diversitat d'aquesta poesia –amorosa, elegíaca, moral, festiva o de circumstàncies– la mateixa pretensió de trobar una forma, un llenguatge en què vessar naturalment, honestament, sense traïr les conviccions i sense dissimular el desconcert, la inquietud i les lluites d'un esperit. La lliçó de Heine, Bartrina la tenia apresada.

Enric Cassany

Universitat Autònoma de Barcelona